

Нинко Заяков /Исторически музей, Видин/  
СЪСТОЯНИЕ НА ПРОУЧВАНИЯТА ПО ТОПОНИМИЯ ВЪВ ВИДИНСКО,  
КУЛСКО И БЕЛОГРАДЧИНСКО

10

Първите опити за събиране на топонимичен материал направих като студент през лятната ваканция на 1955 г. За резултата от обходените 11 селища на тогавашната Видинска околия докладвах на една от сбирките на кръжока по топонимия в СУ "Климент Охридски". През следващите летни ваканции на 1956 и 1957 г. обхванах всички селища на околията. Когато по-късно пристъпих към обработката на събрания материал, открих много пропуски - резултат на недостатъчен опит, знания и време. През 1959-1963 г. /летните учителски ваканции/ обиколих отново всички селища с конкретни въпроси, породени от събрания и частично проучен именен репертоар.

Липсата на научни публикации върку историческото минало на този край не дава възможност за задоволително обяснение на билингвизма в някои села на Видинско. Тезите на наши, румънски и сръбски учени, рожби на пристрастни полемики в миналото, и пълното мълчание по въпроса след 1944 г. особено от страна на българската историография бяха красноречив сигнал "внимание, опасна зона!". И благоразумно затворих "Местните имена от Видинска околия" между кориците на две папки. Но по отношение на билингвизма работата ми на етнограф в краеведски музей постави още по-трудни проблеми, на които можех и трябваше да търся отговор единствено на терена - в едно многостранно проучване на материалната и духовната култура на населението от Видински окръг - родства и родствени връзки, миграционни движения, единство и различия в обичаи, носии и пр. Ономастиката остана в основата на всички изследвания, защото съм убеден, че няма по-силен доказателствен източник за краезнанието от "езика на земята" - топонимията. През 1979-1981 г. приключих със събирателската работа по топонимия в Кулско. Но и тук двуезичието напомня за себе си. Междувременно през последните години някои публикации в чуждестранния печат третираат билингвизма във Видинско в духа на предвоенните политически пристрастия. Доминира идеята за автохтонност на румънския диалект в този край и за късно "пославянчване". Нещо повече. Някои съвременни български ав-

тори /с/с и без уговорки/ приемат априори някои тълкувания на османски термини и документи от началните десетилетия след пробването на българските земи и утвърждават тезата за компактна маса влашко население в тогавашния български северозапад.

В процеса на събирателската работа схванах разминаване между родовата памет и топонимичния материал. Например селищата с двуезичие пазят стар пласт български имена, но много често информаторите свързват началото на селищната история с имената на отделни пришълци от първите десетилетия на 19 в., споменът за които е още жив в паметта на потомците. В тия селища имената от румънски произход имат предимно посесивен характер и говорят за стопанска и друга дейност на лица, живели до последно време. Тези и други факти не оставят място за съмнение в късната поява на имената от румънски произход, но, както посочих, в научната литература са в обръщение съвсем други схващания.

Към търсене на истината за билингвизма в тоя край тръгнах чрез названия на селища и местности, регистрирани в писмени извори от времето на Втората българска държава /техният брой е малък/ и най-вече в османски извори от XV и XVI в. Неспоенимо гративно за изучаване историческото минало на Северозападна България се оказаха данъчните регистри на Видинския санджак от 1454 /5 и 1560 г. /Д. Боянич-Лукач, Видин и Видинският санджак през 15-16 век. С., 1975/.

Няма колебание в историческата наука, че след падането на Видинското царство на Иван Срацимир /1396 г./ османците запазват неговата цялост, оформена в нова административна единица - Видински санджак. Границите на Иван-Срацимировото царство стават граници на новия санджак. Описите от 1454/5 и 1560 г. дават най-обективна представа за територията на санджака, респективно на Видинското царство. Идентифицираните имена на селища и местности /476 на брой/ позволиха да съставя точна и подробна карта на земите, включени през XV и XVI в. в административната област Видински санджак, която, най-общо казано, е обхващала земите край Дунав на запад от р. Огоста до вододелните планини между Тимок и Морава, на юг - района на Пирот-и продължавала на изток по Козница и Брачанска планина. Селищните и други имена на местности в описите принадлежат към езика на славяните от българската група и носят характерни черти на западните бъл-

гарски говори. Те говорят за една утвърдена селищна система, резултат от многовековна битова практика и следователно и най-сигурен белег за етническа принадлежност на населението, което е създадо в процеса на общуването тия имена. Регистрирани само 60 години след поробването /описът от 1454/5г., е съставен по не-стигнали до нас предходни данъчни регистри/, селищните названия свидетелствуват за хомогенно българско население в границите на Видинското царство на Иван Срацимир и Видинския санджак през XV и XVI в. /Етнодемографският характер на Видинския санджак през XV-XVI в. - ИМСЗБ, 5, 1980, с.109-126/.

Данъчният регистър от 1560 г. отбелязва една съществена промяна във фискалния режим на Видинския санджак - 496 села, 18 мезри и 26 манастира загубили статута "филурджий" и населението им плащало вече всички данъци както обикновената рая. В изследванията на някои /чужди и наши/ истории без основание се поставя равенство между термините филурджий и власи. Така в съчиненията им срещаме "власи", "видински власи", но не като социална, а като етническа категория. Семантичната класификация и морфологичният анализ на всичките 390 едноосновни и 151 двусловни имена /някои обекти са посочени с повече от едно название, а други носят еднакви имена/ показват:

1. Всички имена /с незначителни изключения/ на филурджийските селища, мезри и манастири имат български произход. По семантика, морфология и фонетика принадлежат към общобългарската топонимия.

2. За Видинския санджак ф и л у р д ж и й с т в о т о е социален статут, свързан с въоръжената охрана на санджака от местната рая.

3. Социалният статут ф и л у р д ж и и във Видинския санджак обхваща местно българско население и няма основание в термина "филурджий" = "власи", "видински власи" да се търси друго, небългарско население /филурджийството във Видинския санджак през XV-XVI век. - ИМСЗБ, 6, 1981, с. 75-98/.

Времето на османското владичество /1396-1878/ може да се приеме за етап в развитието на селищната мрежа и селищните имена по българските земи /в това число Видинския край/, характерен с промени в управлението, икономиката, с асимилаторски тенденции, с етническо безправие и зависимост, време на неспокоен

живот и на миграция на население в границите на българската езикова територия и извън нея, на стремежите на османските власти да запълнят кителския вакуум в българските етнически предели с необългарско население. Например колонизацията на татари и черкези във Видинския край през третата четвърт на XIX в. довежда до възникването на селища със смесено население - местно и преселници - както и на изцяло татарски и черкезки села /Татарски и черкезки поселения във Видинско през третата четвърт на XIX в. - ИМСЗБ, 11, 1986, с. 111-124/.

Инфильтрация на румънско население във Видинския санджак започва от 1717 г. в ония земи на юг от Дунав и на запад от р. Тимок, които до 1739 г. остават под властта на Австро-Унгария, а след това /1741 г./ 63 села от Тимошка Крайна били вакъфирани към голямата библиотека при джамията "Света София" в Истанбул и османската власт им осигурила един своеобразен статут на автономност. От тази област насетне и особено по времето на отцепничеството на Осман Пазвантооглу, на Първото сръбско въстание /1804 г./ и най-вече след придаването на тая окрайнина към Сърбия /1833 г./, на изток прониква порумънчено и румънско население. /Върху процеса има специално изследване, чието публикуване предстои/

Заселниците с румънски говор заседнали поединично или на малки групи /едно или няколко семейства/ в села с местно българско население или в турски чифлици като наемни работници. Освобождението заварва на територията на бившия Видински окръг само едно село с румънско име - Фунден /дн. с. Каниц, Рабровска община/ /Селищните имена във Видински окръг. - ИМСЗБ, 7, 1982, с. 99-123/.

Демографската трагедия на днешния български северозапад през петте века османско владичество може да бъде илюстрирана от топонимията на бившата Кулска околия. Кулска околия наброява 31 селища: 19 съществуват още през XV-XVI в., 9 възникват по-късно, а 3 - след Освобождението. Данъчните регистри от 1454/5 и 1560 г. и теренните изследвания ни позволяха да локализираме поименно други 28 села, съществували през 1560 г. и изчезнали по-късно, и 15, възниквали след XVI в. и също изчезнали до Освобождението. Общо 43 селища, които ни говорят днес за размирните времена само с оцелелите имена и битови предмети.

Такива са резултатите от проучванията по топонимия в района.